

Rocznik Slawistyczny, t. LXVIII, 2019
ISSN 0080-3588
DOI: 10.24425/rslaw.2019.130022

Предраг Пипер*

Serbian Academy of Sciences and Arts
Belgrade

Спирала језичке еволуције у спирали лингвистичке теорије

Rec.: Zuzanna Topolińska, **Polski ~ macedoński: konfrontacja (nie tylko) gramatyczna. 10: Spirala ewolucji.** – Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, 2015. – 138 s.

Монографија академика Зузане Тополињске *Spirala ewolucji* представља 10. књигу у едицији *Polski~macedoński: Konfrontacja gramatyczna*, коју су 1984. године покренули Зузана Тополињска и Божидар Видоески и у којој су до сада објављене публикације: Topolińska/Vidoeski (1984), Видоески/Савицка/Тополињска (1999), Солецка (2001), Тополињска (2000, 2001, 2003, 2008, 2009), Topolińska (2007). У издавачком плану је монографија J. Sokołowski [у припреми].

Главни циљеви те едиције јесу да се факта једног језика сагледају кроз призму другог, у оба смера, да се унапреди универзитетска настава тих језика те да се докаже да је реч о двама језицима који су у словенском језичком свету граматички поларизовани, што би представљало основу за нову граматичку типологију словенских језика. У књизи која се овде приказује та хипотеза добила своју најразвијенију и најубедљивију потврду. Када је Божидар Видоески 1998. године преминуо, Зузана Тополињска је наставила рад на

---

* Predrag Piper, Professor, Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade, Serbia.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4690-4780>.
e-mail: predrag.piper@ya.ru.

том пројекту усредсредивши се у наредним томовима на морфосинтаксичка питања, што је проблематика најближа њеним иначе разуђеним научним интересовањима.

Монографија има одлично одабран наслов. Пре свега, и дата књига и цела едиција припадају области конфронтативних истраживања, омеђеној с једне стране контрастивним поређењима језика, а са друге лингвистичком типологијом више језика, преплићући се повремено и неизбежно и са једном и са другом облашћу, уз задржавање тежишта на типолошком поређењу двају језика на позадини ситуације у другим словенским, а понекад и у не-словенским језицима.

Други део наслова тачно истиче чињеницу да су у фокусу граматичке појаве, али да се не остаје стриктно на том терену. Читањем књиге види се да се граматичке појаве у њој сагледавају из више других углова, пре свега, типологије језика, лингвокултурологије, социолингвистике и теорије књижевних језика.

Посебно је занимљиво сликовит поднаслов књиге (*Spirala ewolucji*) будући да је модел спирале више присутан у објашњавању појава из природних наука, од спиралних галаксија до спиралне структуре генетске информације, а у лингвистици су изгледа били експланаторно привлачнији геометријски модели паралела, троуглова, квадрата, кругова и сл., с понеким изузетком, нпр. спирални модел десет фаза формирања стандардног језика (М. Радовановић) или спирални модел односа између језика и говора (П. Пипер). Метафору *спирала еволуције* најупутније је схватити као развојни пут историје језика који се одиграва циклично, с једне стране, са ослоном на претходну фазу, а, са друге, уношењем иновационих промена, за шта у овој књизи Зузана Тополињска даје низ убедљивих потврда на материјалу оба језика.

У монографији *Spirala ewolucji* синтетично су обједињени резултати досадашних истраживања о путевима, брзини и смеру еволуције пољског и македонског језика. Изложен је преглед најрелевантнијих проблема у тој области, у чијој су основи, као најважнији, прво, механизми који одређују језичку еволуцију, затим кондензација текста и граматикализација информације која се саопштава као и адаптација резултата контактних промена.

У уводном делу монографије Зузана Тополињска истиче да су се пољски и македонски развијали у веома различитим историјским и другим околностима, што умногоме објашњава разлике у њиховим развојним путевима. Пољски језик се развијао у латинском културном кругу, где је релативно рано почео да функционише у језички доста хомогеној држави те се под притиском њених потреба сразмерно рано стандардизовао, што је ограничило брзину и смер његовог даљег развоја, док се македонски језик, припадајући

сфери словенског православног хришћанства, развијао у оквиру мултиконфесионалне и вишејезичке државне заједнице под притиском престижних државних језика па је преношен из нараштаја у нараштај углавном усмено и релативно касно се стандардизовао. То је омогућило да се сачувају и додатно развију многе тенденције које су биле преузете још од прасловенске језичке заједнице, а такође да се појаве нове развојне тенденције, које су настале у међујезичким контактима и стога су посебно занимљиве за ареалну лингвистику.

Прве део књиге посвећен је поређењу синтаксичке кондензације у пољском и у македонском језику, при чему се под кондензацијом схвата формална реализација пропозиције као резултат реченичне трансформације уграђен у структуру матричне реченице, или, на нивоу именског израза, као модификатор уграђен у основни именски израз. У оба случаја то резултира тиме што се информације која је једним делом изражена формалним средствима делимично замењује информацијом која се налази у контексту. У фокусу анализе у првој глави је употреба најјачих кондензатора, а то су творбени деривати који лексичко значење неке лексеме преносе на нове синтаксичке позиције, што су глаголске именице, придеви, прилози, деадјективне именице, глаголи, десупстантивни глаголи, придеви итд. Водећи анализу, у зависности, од проблема који разматра, од пољског ка македонском језику, или супротно, Зузана Тополињска детаљно показује разлике између пољског и македонског језика, које се односе, у првом реду, на општи правац и брзину еволуције тих језика и на природу њихових контакта са другим језицима. Испоставља се да је македонска језичка ситуација данас блиска оној која је карактеристична за савремене западноевропске језике као што су енглески и француски, који имају широк репертоар синтаксичких средстава и ограничену морфологију. С друге стране, пољски језик је, као и већина словенских језика, у том погледу доста конзервативан будући да је у великој мери задржао развијену морфологију.

Разлике су највидљивије када је реч о механизму кондензације у облику вербалних деривата, чији је број у македонском језику знатно редукован. У погледу деадјективних и десупстантивних деривата разлика између пољског и македонског је мање и оне се виде, пре свега, у области лексичке семантике, као и у инвентару и фреквенцији употребе одређених творбених модела.

Као што је познато, последњих деценија једна од актуелнијих граматичких тема јесу процеси граматикализације у различитим језицима. Граматикализацији је посвећена други део ове монографије, која се у том погледу проблемски наслања на претходне радове Зузана Тополињске из те области, а посебно на њену поменућу монографију *Развиток на граматичките*

категорији (Тополињска 2008). Под механизмима процеса граматикализације Зузана Тополињска схвата инвентар и опсег употребе граматичких средстава за преношење граматичке информације као информације која има предвидљиве граматичке показатеље на површини текста. Ширина тог функционалног поља, слично као када је реч о механизмима кондензације, изискивала је селекцију проблема који се испитују, а који у овој монографији обухватају, као најважније, фактивност/модалност, унутрашњу и спољашњу темпоралну организацију догађаја, семантички мотивисане односе између предиката и аргумената, природу референата тих аргумената оцењену у терминима [+/-def], [+/-anim] и [+/-pers], те квантификацију догађаја или стања и њихових носилаца.

Преглед сигнала [-фактивне] информације (укључујући ситуације када аутор текста не жели или не може да оцени веродостојност информације) који су у тој глави представљени показује да македонски језик граматикализује богатију и изразитије издиференцирану модалну информацију него што је то случај са пољским језиком.

Констатује се такође да су у македонском језику маргинализоване наслеђене прасловенске парадигме од основе **by-* > *би-*, док је у пољском језику та основа постала готово једини показатељ [-фактивности] у области епистемичке модалности.

Истраживање је показало и то да се главне македонске иновације налазе у сфери епистемичке модалности. То су, прво, формирање *да*-субјунктива, који је, поред осталог, преузео функције инфинитива за изражавање реалних и виртуелних аргумената волунтативних предиката другог реда (као предиката који поред предметних аргумената прихватају и пропозиционалне аргументе), а истовремено изражава и [-фактивне] аргументе предиката трећег реда (као предиката који прихватају искључиво пропозиционалне аргументе), поред осталог и аргументе новоформираног специфичног предиката модалне негације са показатељима као што су *нема да, немој да ...*; друго, формирање *ќе*-кондиционала, који обухвата и функционалну зону будућег и прошлог-будућег времена; треће, делимична граматикализација дубитатива/адмиратива, као варијанте старог словенског *esse*-перфекта (неодређено прошло време); четврто, померање *би*-потенцијала на периферију система. Утврђено је такође да македонски језик показује више иновација и у сфери деонтичке модалности те да је за македонски језик карактеристична тенденција редуковања парадигме синсемантичких глагола на непроменљиве прилошке партикуле.

У номиналном систему једна од две највеће разлике између ових двају језика види се у чињеници да је македонски језик потпуно реорганизовао систем показатеља падежних односа, при чему под падежним односом Зуза-

на Тополињска подразумева семантички мотивисан однос између предиката и његовог аргумента. У пољском језику се наслеђени систем у принципу до-бро одржао, јер се падежни односи изражавају помоћу постпозитивних флективних наставка иако се временом повећава број случајева када рекцијску контролу преузима предлог, који је функционално надређен наставку. У македонском језику функција обележавања падежних односа је скоро у целости пренета на предлоге, и на заменичке клитике (у случају [+def] именског израза као реплике одговарајуће синтагме. У стандардном македонском супстантивном и адјективном подсистему морфолошка падежна парадигма сведена је на један општи падеж, док је у заменичком подсистему тај процес још у току. У семантичкој сфери у оба језика семантичка мотивација падежних односа преместила се са локалистичког на антропоцентрични план.

Још једну македонску иновацију и велику посебност у поређењу с пољским представља делимична граматикализација опозиције [+/-def], односно формирање одређеног и неодређеног члана, због чега у македонском језику уместо некадашње диференције у именичком роду сада постоји одређена и неодређена падежна парадигма. С друге стране, у пољском језику се констатује проширивање некадашњих парадигми рода додавањем нових грамема као што су мушко-аниматни и мушко-лични род.

Зузана Тополињска даје и општу констатацију да се оба језика проширио опсег граматикализоване информације (али је у македонском језику то проширивање веће због развијеније глаголске парадигматике), скрећући пажњу и на чињеницу да се стари, постпозитивни категоријални маркери замењују новим, препозитивним, што се обично тумачи као прелазак од синтетичког ка аналитичком морфосинтаксичком решењу, на путу на којем је македонски језик више одмакао.

Анализирајући процесе семантичке и формалне акомодације позајмљених морфолошких и синтаксичких модела наслеђеном граматичком систему, као и акомодација / налажење места позајмљеним лексемама у наслеђеном лексичком систему, Зузана Тополињска констатује да су позајмљенице, као резултат језичке конвергенције и контактних промена типичних балканске језике, знатно бројније у македонском него у пољском језику, при чему је проучавање тавих појава отежано околношћу да језик од којег се преузима одређена конструкција или лексема најчешће представља само последњи посредник у ланцу позајмљеница, док праизвор обично остаје нејасан. У вези с тим истиче се да македонски граматички позајмљени модели често имају непосредан извор – било грчки (у старијем периоду), било латински, одн. романски (у каснијем периоду), а лексичке позајмљенице су најчешће долазиле из грчког, латинског или, најређе, из турског језика, док је у пољском језику позајмљивање граматичких модела ретко (па и тада је дијалекатског

или регионалног карактера), а извор позајмљивања је у старије време био латински, а касније углавном немачки језик. Знатно су биле бројније лексичке позајмљенице из истих извора, а доцније и из француског језика.

Чињеницама и закључцима веома богата поређења пољског и македонског језика изложена у монографији Зузане Тополињске *Spirala ewolucji* убедљиво показују главне путеве којима су се кретала та два словенска језика од заједничког прасловенског полазишта до максималне граматичке поларизације међу словенским језицима, при чему је посебно интересантно да је, упркос разлике у темпу еволуционих процеса, циљ еволутивних промена био исти – транспарентност показатеља информације која одлучује о успешности комуникативног чина, што се, како констатује Зузана Тополињска, у основи подударило са оним што је карактеристично за Average Central European, а чињеница да је македонски ближи том статусу него пољски језик објашњава се касном стандардизацијом македонског језика и великим опсегом контактних промена, што су чиниоци који су у тесној узајамној вези.

Као друге студије Зузане Тополињске, и ову монографију одликује релевантност теме, актуелност приступа, оригиналност понуђених решења и подстицајност њених опсервација, анализа и закључака, што на најбољи начин вишеструко препоручује монографију *Polski ~ macedoński: konfrontacja (nie tylko) gramatyczna*. 10: *Spirala ewolucji* истраживачима граматичких структура и функција у словенским језицима.

Литература

- Видоески/Савицка/Тополињска 1999 = Видоески Б., Савицка И., Тополињска З., *Полски ~ македонски : граматичка конфронтација*, 2: *Прозодија*, Скопје: МАНУ.
- Солецка К. М., 2001, *Полски ~ македонски : граматичка конфронтација*, 4: *Македонско-полски синтаксички речник на глаголите и блискозначните перифрастички изрази*. 1: *Воведна тетратка*, Скопје: МАНУ.
- Тополињска З., 2000, *Полски ~ македонски : граматичка конфронтација*, 3: *Студије од морфосинтаксата*, Скопје: МАНУ.
- Тополињска З., 2001, *Полски ~ македонски : граматичка конфронтација*, 5: *Реченица во реченица = Zdanie w zdaniu*, Скопје: МАНУ.
- Тополињска З., 2003, *Полски ~ македонски : граматичка конфронтација*, 6: *Синтаксичка деривација*, Скопје: МАНУ.
- Тополињска З., 2008, *Полски ~ македонски : граматичка конфронтација*. 8: *Развитокот на граматичките категории*, Скопје: МАНУ.

Тополињска З., 2009, *Полски ~ македонски : граматичка конфронтација*, 9: *Негација* = *Polish ~ Macedonian: Grammatical Confrontation*, 9: *Negation*, Скопје: MANU.

Sokołowski J., [у припреми], *Deminutiva w języku macedońskim i polskim*.

Topolińska Z., 2007, *Polski ~ macedoński : konfrontacja gramatyczna*, 7: *Wokół struktury semantycznej zdania* = *Полски ~ македонски : граматичка конфронтација*, 7: *Околу семантичката структура на реченицата*, Kraków: PAU.

Topolińska/Vidoeski 1984 = Topolińska Z., Vidoeski B., *Polski ~ macedoński : gramatyka konfrontatywna. Zarys problematyki*, z. 1: *Wprowadzenie*, Wrocław: Ossolineum.

References

Sokołowski J., [in preparation], *Deminutiva w języku macedońskim i polskim*.

Solecka K. M., 2001, *Polski ~ makedonski : gramatička konfrontacija*, 4: *Makedonsko-polski sintaktički rečnik na glagolite i bliskoznačnite perifrastički izrazi* (1: *ovedna tetradka*), Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite.

Topolinjska Z., 2000, *Polski ~ makedonski : gramatička konfrontacija*, 3: *Studii od morfosintaksa*, Skopje: MANU.

Topolinjska Z., 2001, *Polski ~ makedonski : gramatička konfrontacija*, 5: *Zdanie w zdaniu*, Skopje: MANU.

Topolinjska Z., 2003, *Polski ~ makedonski : gramatička konfrontacija*, 6: *Sintaktička derivacija*, Skopje: MANU.

Topolinjska Z., 2008, *Polski ~ makedonski : gramatička konfrontacija*, 8: *Rozvitok na gramatičkite kategorii*, Skopje: MANU.

Topolinjska Z., 2009, *Polski ~ makedonski : gramatička konfrontacija*, 9: *Negacija*, Skopje: MANU.

Topolińska Z., 2007, *Polski ~ macedoński : konfrontacja gramatyczna*, 7: *Wokół struktury semantycznej zdania* = *Polski ~ makedonski : gramatička konfrontacija*, 7: *Okolu semantičkata struktura na rečenicata*, Kraków: PAU.

Topolińska/Vidoeski 1984 = Topolińska Z., Vidoeski B., *Polski ~ macedoński : gramatyka konfrontatywna. Zarys problematyki*, z. 1: *Wprowadzenie*, Wrocław: Ossolineum.

Vidoeski/Sawicka/Topolinjska 1999 = Vidoeski B., Sawicka I., Topolinjska Z., 1999, *Polski ~ makedonski : gramatička konfrontacija*, 2: *Prozodija*, Skopje: MANU.

Summary

Spiral of linguistic evolution in the spiral of linguistic theory

The subject of this review article is the monograph of the academician Zuzanna Topolińska *Polski ~ macedoński: konfrontacja (nie tylko) gramatyczna. 10: Spirala ewolucji* (Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, 2015), dedicated to the history and typology of Polish, Macedonian and other Slavic languages, reflecting the many years of fruitful experience of Zuzanna Topolińska in research in this area, as well as in linguistic theory. The author of the review article emphasizes the novelty of this monograph, and the relevance of the issues considered in it, as well as the great importance of the book for Slavic and General linguistics.

Keywords: Polish language, Macedonian language, Slavic languages, linguistic evolution